

Stormaktene og krigen på Balkan

Støtten fra naboland og stormakter spilte en viktig rolle i krigene på Balkan, skriver Håkon Lunde Saxi og Martin Lau Slåtten.

Mellom 1991 og 1999 opplevde Europa en serie brutale kriger idet Jugoslavia gikk i oppløsning. Krigene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina (1991–1995) var de mest blodige og ødeleggende Europa hadde opplevd siden andre verdenskrig. I Bosnia ble mer enn 100 000 mennesker drept og over to millioner fordrevet fra sine hjem. Også Norge ble involvert på ulike måter. Mer enn 12 000 norske soldater har tjenestegjort på Balkan frem til i dag, hvorav over 3000 var i FN-styrkene i Kroatia, Bosnia og Makedonia i perioden 1991–1995.

Det finnes dessverre en tendens til å peke på balkanstatenes indre etniskreligiøse og nasjonalistiske spenninger når dynamikken i krigene skal forklares. Dette underminerer hvilken rolle den finansielle, materielle og militære støtten fra naboland og stormakter spilte. Krigene på Balkan var ikke borgerkriger, men internasjonaliserte borgerkriger. Det er mot dette bakteppet av internasjonal – og ofte fordekt – støtte til partene at de angivelige våpenleveransene som Forsvarets forum skriver om, må sees. Hva var egentlig de storpolitiske rammene rundt krigene? Og hvordan bidro stormaktspolitikken til å avslutte konflikten?

Krigens regionale dynamikk. Jugoslavia var frem til 1991 en svært etnisk sammensatt stat bestående av seks delrepublikker: Slovenia, Kroatia, Bosnia-Hercegovina, Serbia, Montenegro og Makedonia (i dag Nord-Makedonia). I løpet av 1991–92 erklærte fire av de seks delrepublikkene seg som selvstendige stater, mens Serbia og Montenegro dannet Den føderale republikken Jugoslavia (ofte kalt Rest-Jugoslavia).

Det var bare i Makedonia at uavhengighets-erklæringene ikke ble etterfulgt av krigshandlinger. I de andre delrepublikkene forsøkte den serbisk-dominerte jugoslaviske hæren (JNA) å holde på deler av republikkene med våpenmakt. I det relativt etnisk-homogene Slovenia ble kampfhandling kortvarig, men i Kroatia og Bosnia – hvor det fantes en stor serbisk minoritet – ble krigen langvarig. I begge landene ble det etablert serbiske utbryterrepublikker som ble støttet militært av det serbisk-dominerte Rest-Jugoslavia. En av årsakene til at balkankrigene i dag ofte huskes som en krig mellom etniskreligiøse naboer, var den effektive tilsløringen regimet i Rest-Jugoslavia gjennomførte for å dekke over hvordan de støttet serberne i Bosnia og Kroatia.

Bosnia og Kroatia hadde i starten av 1992 oppnådd utstrakt internasjonal anerkjennelse som uavhengige stater. Det resulterte i at JNA offisielt trakk seg tilbake og ble omdannet til Rest-Jugoslavias væpnede styrker. «Tilbaketrekingen» var ment å skape inntrykket av at konfliktene i

Kroatia og Bosnia var borgerkriger. I realiteten ble imidlertid mye av JNAs personell og utstyr overført til de serbiske utbryterrepublikkene. I tillegg fortsatte utbryterrepublikkene og deres væpnede styrker å motta mesteparten av sine budsjetter, våpen og mye av sitt personell fra Rest-Jugoslavia. Samtidig som utbryterrepublikkene ble forsynt fra Beograd, vedtok FN en våpenembargo som gjorde det svært vanskelig for landene i det tidligere Jugoslavia å anskaffe militært materiell. Denne skjevheten i tilgangen på ressurser ga lenge de serbiske utbryterrepublikkene store fordeler på slagmarken.

En konflikt tre parter. Tilsynelatende foregikk det fra sommeren 1992 en væpnet konflikt i Kroatia og en i Bosnia-Hercegovina, men i realiteten var det en konflikt med minst tre parter. Den militært sterkeste parten var det serbisk-dominerte Rest-Jugoslavia under Slobodan Milosevic, som utøvet de facto kontroll over de serbiske utbryterrepublikkene i Kroatia og Bosnia. Milosevic ønsket å etablere levedyktige serbiske

BOSNIA: En norsk Sisu og et amerikansk Black Hawk-helikopter på flyplassen i Tuzla under krigen i Bosnia. FOTO: FORSVARET

statsdannelser i nabolandene som på sikt kunne inkorporeres i et Ser-Serbia. Den nest sterkeste parten var Kroatia under president Franjo Tudman, som ønsket å reinkorporere utbryterrepublikken samt om mulig også inkorporere deler av Bosnia der det bodde mange etniske kroater i et stor-Kroatia. Den militært svakeste parten var den bosnjakisk-dominerte bosniske regjeringen ledet av Alija Izetbegovic, som sloss for å unngå en oppsplitting av Bosnia-Hercegovina.

Stormaktene og krigene på Balkan. Det såkalte internasjonale samfunn engasjerte seg tidlig og sterkt i konflikten i det tidligere Jugoslavia. Bare noen år tidligere, under den kalde krigen, ville supermaktene kanskje ha støttet hver sin side i en ny stedfortredekrieg. Nå var det imidlertid en ny dynamikk preget av samarbeid i internasjonal politikk. Organisasjoner som FN, Nato og til en viss grad EF/EU fikk derfor en aktiv rolle på Balkan. Det viktigste som ble gjort, var etableringen av den FN-ledede operasjonen United Nations Protection Force (Unprofor) som skulle bidra til å få slutt på krigshandlingene.

I utgangspunktet ønsket de europeiske landene å ta ledelsen i «det internasjonale samfunnets» håndtering av krigene. Dette ble også lenge forventet av USA, den eneste gjenværende supermakten i verden. De europeiske landene – først og fremst Storbritannia og Frankrike – bidro derfor lenge med brorparten av mannskapene i UNPROFOR. Verken europeerne eller amerikanerne ønsket å foreta en fullskala militærintervensjon. Et slikt intervensjon var antatt å bli både blodig, kostbart og langvarig.

Våpenboikott. Det oppsto imidlertid etterhvert et divergerende syn mellom de vestlige stormaktene på hva som burde gjøres for å få en slutt på krigene. Et slikt skifte kan tidfestes til Bill Clintons inntreden som president i januar 1993. Storbritannia og Frankrike ønsket ved hjelp av sanksjoner og våpenboikott å begrense konflikten og lindre lidelsene til sivilbefolkningen. Clinton-administrasjonen anså imidlertid denne politikken som en de facto støtte for serberne. Serberne, som hadde «arvet» brorparten av JNAs tunge våpen, tjente på at de andre partene ikke kunne kjøpe våpen, mente amerikanerne. Dette i kombinasjon med at Clinton-administrasjonen anså ambisjonen om et Stor-Serbia som hovedårsaken til krigene, gjorde at de foreslo en opphevelse av våpenboikotten og – om nødvendig – luftangrep mot serberne. Politikken ble oppsummert som «lift and strike».

«Lift and strike» ble imidlertid aldri implementert på grunn av sterk motstand både i Europa og innenrikspolitisk i USA. Men amerikanske myndigheter ga likevel både åpen og fordekt støtte til den kroatisk og bosniske regjeringen. Mange andre stater ønsket også å hjelpe de muslimske bosnjakene, som mottok både smuglede våpen og frivillige fra land i den muslimske verden. Særlig Tyrkia og Iran smuglet våpen inn i landet.

Hva avgjorde krigene. USA lyktes etterhvert å fremforhandle en allianse mellom Kroatia og den bosniske regjeringen. Amerikanerne ga også begrenset støtte til landene og så gjennom fingrene med andre lands fordekte støtte til dem. Dette førte til en endring i styrkeforholdet

i krigen. Gradvis ble den kroatisk hæren (HV) og den bosniske hæren (ARBiH) bedre utrustet og trent, mens de tallmessig underlegne serbiske styrkene i Kroatia og Bosnia mistet noe av sitt overtak. Sommeren 1995 gjennomførte HV og ARBiH koordinerte offensiver som gjenerobret den serbiske utbryterrepublikken i Kroatia og tok kontroll over betydelige bosnisk-serbiske okkuperte områder i Bosnia. Offensiven kom omtrent samtidig med luftangrep fra Nato og artilleriangrep fra britiske og franske FN-styrker i Sarajevo. Det «internasjonale samfunnet» hadde tilslutt fått nok av serbernes brutale fremferd, ikke minst etter Srebrenica-massakren i juli 1995 der over 7000 bosnjakiske menn og gutter ble drept.

Dayton-avtalen. Det er illustrerende at fredsavtalen som avsluttet Bosniakrigen, ikke er kjent som «Paris-avtalen», selv om den ble undertegnet i desember 1995 i Paris, men som «Dayton-avtalen». Avtalen ble fremforhandlet på en amerikansk militærbase i Dayton, Ohio, og ble underbygget av amerikansk militærstyrke. Det er også illustrerende at det var Milosevic, Tudman og Izetbegovic som undertegnet for de krigførende partene. Det var på mange måter en innrømmelse av at borgerkrigene hadde vært internasjonaliserte.

Forfatterne kommer 2020 med boken «Krig i Europa: Forsvaret på Balkan, 1992 – 2005» (Bergen: Fagbokforlaget). Boken omhandler Forsvarets innsats i det tidligere Jugoslavia.

Skribent

HÅKON LUNDE SAXI
Førsteamanuensis ved Forsvarets høgskole/ Stabskolen

Skribent

MARTIN LAU SLÅTTEN
Forsker ved Forsvarets høgskole/Institutt for forsvarsstudier

Forsvarets **forum**
NR. 6 - 2019

Heimevernssjef

Elisabeth G. Michelsen valgte Forsvaret ved en tilfeldighet.

SIDE 54

Ny brigade

Forsvarsledelsen ønsker seg en brigade i Sør-Norge.

SIDE 52

– Jeg føler at norske myndigheter snudde ryggen til meg.

I 1995 rapporterte Øivind Moldestad om brudd på flyforbudet over Bosnia.

SIDE 18